

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL TEOLOGIE

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

EBED-YAHWEH (*ISAIA* 53) ȘI PATIMILE DOMNULUI ÎN EVANGHELIILE SINOPTICE

COORDONATOR:

Pr. Prof. Univ. Dr. Emilian CORNIȚESCU

DOCTORAND:

Pr. Sorin CÂRLAN

CONSTANȚA
2019

CUPRINS

Introducere	4
1. Argumentul și obiectivele cercetării	5
2. Relevanța lucrării în contextul cercetării actuale	6
3. Metodologia utilizată în cercetare	7
CAPITOLUL I – COMPLEMENTARITATE ȘI CONGRUENȚĂ TEOLOGICĂ ÎNTRE CARTEA ISAIA ȘI SFINTELE EVANGHELII	8
1.1. Cadru isagogic al Cărții Isaia	9
1.1.1. Titlul și structura cărții	9
1.1.2. Deutero-Isaia (cap. 40-55)	11
1.1.2.1. Denumire, conținut și text	11
1.1.2.2. Deutero-Isaia: context politico-religios și profilul profetului	17
1.1.2.3. Tradiția profetică în Deutero-Isaia	23
1.1.2.3.1. Tradiția literară	23
1.1.2.3.2. Rolul social al profetului	25
1.1.2.4. Retorica și genurile	26
1.1.2.5. Mesajul lui Deutero-Isaia. Exerciții hermenutice	32
1.1.2.5.1. Începutul și sfârșitul	33
1.1.2.5.2. Babilon și Sion	34
1.1.2.5.3. Yahwe și zeii	35
1.1.2.5.4. Israel și popoarele	36
1.1.2.5.5. Robul și Israel	37
1.2. Profeția – perspectivă vectorială a împlinirii făgăduinței divine	39
1.2.1. Profetismul - o evaluare conceptuală și funcțională	39
1.2.2. Profeția – eveniment eshatologic anticipat în istorie	43
1.2.3. Rolul profețiilor în păstrarea identității și actualității mesianice	50
1.2.4. Dimensiunile profețiilor mesianice: particularități și cadre de receptare	54
1.3. Universalitatea mesajului profeției lui Isaia 25,6-9: pocăința tuturor	59
CAPITOLUL II – (EBED-YAHVE) – PĂTIMIRILE ROBULUI DOMNULUI ÎN ISAIA 53. CADRU EXEGETIC	67
2.1. Patima – delimitări conceptuale în orizontul teologiei biblice	67
2.1.1. Vocabularul vechi-testamentar biblic al patimii	67
2.1.1.1. Πάσχω - precizări conceptuale în gândirea greacă antică	67
2.1.1.2. Resemnificarea conceptuală a lui πάσχω în teologia Vechiului Testament	69
2.1.1.3. Patima în teologia qumranită	72
2.1.2. Πάσχω și πάσχειν în lexicul Noului Testament: semnificații teologice	73
2.1.3. Suferința lui Iisus Hristos	74
2.1.4. Παθεῖν - „suferințele” creștinilor (Faptele Apostolilor 9,16)	76
2.1.5. Dimensiunea eshatologică a suferinței	77
2.2. (Ebed-Yahve) – portretizarea patimilor lui Mesia	78
2.2.1. Considerații asupra paternității textuale despre Ebed-Yahve	78
2.2.2. Ebed-Yahve în semnificație istorică și profetică	81
2.2.3. Ebed-Yahve - persoană singulară / personaj colectiv	85
2.2.4. Redimensionearea misiunii lui Ebed-Yahve de la cadru național la unul universal	95
2.2.5. Dimensiunea universală a restaurării umanității prin Ebed-Yahve	99

2.2.6. Întreita slujire a lui (Ebed-Yahve)	107
2.2.6.1. ca Profet	107
2.2.6.2. ca Preot	107
2.2.6.3. ca Rege	108
2.2.7. Actualizarea făgăduinței mântuirii la profețiile lui Isaia. „Pacea mesianică” ca structură a mesajului	109
2.3. Mesianismul și articularea Împărăției lui Dumnezeu	118
CAPITOLUL III – PATIMILE LUI IISUS HRISTOS. CORESPONDENȚĂ ÎNTRE CARTEA ISAIA ȘI EVANGHELIILE SINOPTICE	124
3.2. Imnurile lui Ebed Yahweh: Is 42:1-7; 49:1-7; 50:4-9; 52:13-53:12.	
Context literar	126
3.3. Ebed Yahweh în tradiția iudaică precreștină	133
3.3.1. Traducerea grecească a imnurilor lui Ebed Yahweh	133
3.3.2. Imnurile Ebed Yahweh în manuscrisele de la Marea Moartă	137
3.3.3. Imnurile Ebed Yahweh în Targumul lui Isaia	145
3.4. Imnurile Ebed Yahweh în prevestirile Patimilor și învierii	146
3.4.1. Prima prevestire a Patimilor	151
3.4.2. A doua prevestire a Patimilor	154
3.4.3. A treia prevestire a Patimilor	157
3.5. Coordonate teologice despre Ebed Yahweh în Evangheliile sinoptice.	
Congruențe și corespondențe cu Isaia 53	160
3.5.1. Ebed Yahweh în prevestirile Patimilor la Matei și Marcu	160
3.5.2. Teologia Robului Domnului în prevestirile lui Luca	162
3.6. Imnurile Robului Domnului în scrierile lui Luca	164
CAPITOLUL IV – PATIMILE HRISTICE CA ACT RESTAURATOR ÎN MÂNTUIREA OMULUI	178
4.1. Patimile hristice în Evangheliile sinoptice. Cadru exegetic	178
4.1.1. Anticiparea patimilor	178
4.1.1.1. Prima vestire a patimilor: Matei 16: 21-23; Marcu 8:31-33 și Luca 9:22	182
4.1.1.2. A doua vestire a patimilor: Matei 17:22-23, Marcu 9:30-32 și Luca 9:43-45	184
4.1.1.3. A treia prevestire a patimilor: Matei 20:17-19; Marcu 10:32-34 și Luca 18:31-34	186
4.1.2. Confirmarea mesianică și anticiparea tainică a Împărăției lui Dumnezeu în evanghelii	187
4.1.3. Patimile hristice reintroduc posibilitatea Împărăției lui Dumnezeu	192
4.1.3.1. Cina cea de Taină	193
4.1.3.2. Procesul lui Iisus	198
4.1.3.3. Judecata Marelui Sanhedrin	202
4.1.3.4. Judecata împăratului Irod	205
4.1.3.5. Judecata lui Pilat	206
4.1.3.6. Răstignire și moartea	209
4.1.4.1. Realitatea Învierii argumentată în Matei 28:1-8, Marcu 16:1-8 și Luca 24:1-12	217
4.1.4.2. Raportul dintre patimile mesianice, înviere și Împărăție	220
4.1.4.3. Înălțarea la cer: maximizare a operei de răscumpărare	225
4.2. Mântuirea omului ca sens vectorial al Patimilor lui Hristos	231
4.2.1. Σώζω, σωτηρία, διασώζω - variațiuni terminologice	231
4.2.1.1. Σώζω - : semnificații conceptuale în Vechiul Testament	232

4.2.1.2. (malat) - precizări conceptuale la timpurile verbale (niphāl, piel, hiphil, hithpael)	236
4.2.1.3. Semnificația mântuirii în cărțile apocrife	237
4.2.1.4. Hermeneutica în literatura qumranică	239
4.2.2. Tipologia jertfelor vechitestamentare cu jertfa mântuitoare a lui Iisus Hristos	239
4.2.3. Mântuirea în dimensiune religioasă în relația omului cu Dumnezeu	246
4.2.4. Σωτήρ - Mântuitorul: articularea teologică a acțiunii mântuitoare a lui Iisus Hristos	254
4.2.5. Antiteza dintre răscumpărarea de către Hristos și eficiența Legii mozaice în actul mântuirii	262
4.2.6. Hristos - centralitatea și conținutul autentic al îndreptării omului	269
4.3. Sensul suferinței din perspectiva Sfintei Scripturi – cale de mântuire	274
4.3.1. Concepția despre suferință în Vechiul Testament	275
4.3.2. Concepția nou testamentară despre suferință	282
4.3.3. Redimensionarea suferinței Iisus Hristos	283
4.3.4. Atitudinea creștinilor față de suferință	285
CONCLUZII	292
BIBLIOGRAFIE	296
I. Izvoare	296
A. Ediții ale Sfintei Scripturi	296
B. Literatură patristică	296
II. Dicționare, enciclopedii	297
III. Literatură secundară	299

Argumentul și obiectivele cercetării

Prezenta teză de doctorat se înscrie în orizontul cercetării biblice vechitestamentare, propunându-și să exploreze două teme care se conexează în liniaritatea celor două Testamente: pătimirea Robului Domnului (Ebed Yahve) din cartea Isaia și Patimile Mântuitorului Iisus Hristos reliefate în Evangheliile sinoptice. Obiectivele principale ale execuțiului nostru de cercetare se desprind din această liniaritate: evidențierea portretului lui Ebed Yahve în orizontul teologic și profetic al cărții Isaia, observarea dacă patimile hristice au corespund sau nu într-un mod anticipat în pătimirile Robului Domnului și reliefaarea utilizării lui Deutero-Isaia în Evangheliile sinoptice.

Demersul nostru pare oarecum simplu la prima vedere, dar intrând în tratarea problematicilor teologice din punct de vedere istoric, profetic și isagogic, se va putea observa complexitatea acestei cercetări. Utilizarea Vechiului Testament în Noul Testament reliefează o corespondență tematică și justificată pe fundamentul profetismului, a celor anunțate de profeți și împlinite în Sfintele Evanghelii. Acest cadru circumscrie întreaga istorie a umanității.

În introducerea subiectului, patimile în lumina profețiilor Vechiului Testament, trebuie să precizăm că acest enunț pare paradoxal din următoarele motive: în primul rând se face uz de un limbaj neobișnuit care consumă un stil direct uneori conturat în diferite figuri metaforice, și prezența unei combinații contradictorie între unele texte în care Mesia apare într-o dublă ipostază: una ca și Învingător suprem, iar cealaltă ca și Mijlocitor desfigurat prin suferință. Exegeții și teologii au descoperit în Evangheliile 250 de citate provenind din Vechiul Testament. Unele dintre acestea sunt destul de lungi. Pe lângă acestea, specialiștii au mai numărat 900 de aluzii și referințe, atât în expresii și fapte, cât și în exemple. Locul ocupat de Vechiul Testament în Noul Testament este deci considerabil. Aceste rezultate au primit o dublă interpretare, negativistă și respectiv pozitivistă. Prima interpretare este cauzată de anumiți cercetători critici care au afirmat că Iisus nu a adus nimic nou, că avea o învățătură identică cu Torah, legea mozaică și profeți. Partea pozitivă a acestor considerații este că Iisus în activitatea Sa mesianică a decis să împlinească voia divină, de aceea El făcea apel mereu la ce scrie Scriptura. Potrivit prediciei primare, Iisus era identificat cu 'Ebed Yahweh, care „a murit pentru păcatele noastre după Scripturi” (1 Cor 15:3b). Această viziune soteriologică a suferințelor lui Hristos, pe linia teologiei Robului Domnului din Isaia, reprezintă o

caracteristică a Bisericii primelor veacuri. Dar care este motivul acestei legături create între Iisus și imaginea Robului Domnului? Reprezintă în totalitate o meditație a Bisericii sau a fost presupusă chiar de către Iisus, devenind ulterior aprofundată de către comunitatea creștină?

Unii cercetători refuză să accepte orice aluzie făcută de către Mântuitorul la teologia Robului Domnului. Alții, însă, atribuie această legătură lui „Iisus al istoriei” Care ar fi văzut în suferința Sa împlinirea așteptărilor privitoare la dreptul care își dă viața pentru „cei mulți” (cf. Is 53:12). Această dilemă trimite în mod automat la discuțiile privind conștiința pe care o avea Iisus cu privire la propria Sa identitate mesianică, în care s-au manifestat numeroase școli de gândire.

Însă, în același timp, trimite la o altă problemă, care privește într-o egală măsură studiul prevestirilor, și anume la modul în care erau interpretate în perioada precreștină textele cu privire la Robul Domnului și la modul în care se reflectă această teologie în restul Evangheliilor. În acest fel, vom putea să ne dăm seama dacă se poate vorbi despre o interpretare mesianică a textelor din Isaia, ceea ce ar presupune anumite așteptări din partea adeptilor diferitelor curente mesianice cu privire la un Mesia care suferă. În cazul în care acest curent există, trebuie să vedem dacă Iisus a apelat la acest mod de gândire sau nu. Iar în cazul în care acest mod de receptare a lui Isaia lipsește, va trebui să ne dăm seama dacă Iisus a introdus El însuși această perspectivă mesianică a Robului Domnului sau dacă a ignorat-o, în acord cu tendințele vremii. În ultimă instanță, trebuie să vedem dacă Iisus a făcut apel la imaginea Robului Domnului atunci când a vorbit despre suferințele, moartea și învierea Fiului Omului, adică dacă a echivalat imaginea Robului Domnului cu cea a Fiului Omului, înțeles ca un titlu mesianic.

Relevanța lucrării în contextul cercetării actuale

Relevanța temei cercetate rezidă în primul rând în faptul că problematizează teologic, pe argumente biblice, asupra liniarității dintre cele două Testamente pe suportul anticipării profeției și împlinirea ei. Practic, în această ecuație este înacdrat omul și aducerea lui „acasă” prin opera răscumpărătoare a Mântuitorului Iisus Hristos. Desensibilizat din cauza societății consumeriste în care își desfășoară existența, promisiunea și împlinirea pot fi criterii de legitimitate a semnificației lui în această lume.

Omul secularizat nu este un om atins de acest fenomen, bolnav, stigmatizat prin caracteristici specifice, ci este omul obișnuit, pentru care manifestarea credințelor și sentimentelor religioase au căpătat cu totul alte valențe, decât cele pe care societatea tradițională le cunoștea. Probabil tocmai de aceea, majoritatea teologilor folosesc cuvântul secularizare, asociat timpului actual, sau omului contemporan, fără însă a înțelege că acest fenomen, nu reprezintă o dispariție a sacralului / religiosului, ci o mutație, o metamorfoză a manifestărilor religioase. Nicio societate nu s-a laicizat până la lichefierea definitivă a credinței în transcendent și în entitățile supranaturale. Chiar și într-o societate laicizată, trebuie să existe un anumit sistem, care să asigure integrarea valorilor fundamentale, expresia lor ritualică și adaptarea emoțională cerută de catastrofe, decepții și de moarte.

Metodologia utilizată în cercetare

Obiectivul central al lucrării de față îl constituie prezentarea liniarității între profețiile mesianice ale pătimirii din Isaia și actele pătimirii hristice în Evangheliile Sinoptice, folosind o metodologie adecvată de cercetare a acestora. De aceea, am prezentat metodele, tehnicile și procedeele folosite în cadrul acestui demers științific. Utilizând ca punct de referință abordarea științifică biblică, voi folosi metodele specifice cercetării de acest gen:

a) *Metoda exegetico-hermeneutică* prin care s-au interpretat în perspectivă biblică, dogmatică textele vechitestamentare și nouetestamentare cu referire la Ebed Yahve și patimile lui Hristos. Interpretarea diferitelor pasaje din psalmi s-a realizat pe baza operelor Sfinților Părinți, a teologilor români, dar și pe lucrările teologilor moderni și contemporani aparținând spațiului apusean. S-a pus accent în special pe exegeza diacronică, prin orientarea tezei mele spre autorul/autorii textelor biblice și contextul în care au apărut ele, dar și pe cea sincronică prin centrarea spre textul biblic și spre destinatari ca receptori ai acestora. Astfel, s-a acordat în egală măsură atenție atât intenției autorilor biblici, cât și intenției textului în rândul receptorilor săi, cu o mare relevanță la contextualizarea teologiei despre Ebed Yahve.

b) *Metoda sistematico-analitică*, prin care am urmărit să pun în evidență analiza fiecărui concept din registrul atenției noastre în orizontul teologiei.

c) *Metoda istorică*, care ne-a ajutat în structurarea cadrului profetic despre Ebed Yahve.

Având în vedere cantitatea considerabilă de cercetare întreprinsă asupra antropologiei pauline, teza de doctorat a recurs la consultarea de resurse bibliografice. Astfel, în strânsă legătură cu noțiunile fundamentale cu care operează această lucrare sunt izvoarele istorice, literatura de specialitate. Pentru o abordare cât mai completă a subiectului și a delimitărilor conceptuale am recurs la diverse dicționare și articole ale revistelor și jurnalelor occidentale de mare renume, *Dicționar Biblic*, Vol. I, traducere din limba franceză de Constantin Moisa, Editura Stephanus, București, 1995; *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Kevin J. Vanhoozer (Ed.), Society for Promoting Christian Knowledge, London, 2005; *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*, Ralph P. Martin and Peters H. Davids (Eds.), InterVarsity Press, Downers Grove, 1997; *Harper Collins Bible Dictionary, Revised Edition*, Paul J. Achtemeier (Ed.), Harper San Francisco, New York, 1996; *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Kevin J. Vanhoozer (Ed.), Society for Promoting Christian Knowledge, London, 2005.

Prezenta teză de doctorat și-a propus o analiză exhaustivă a liniarității profetice între Deutero-Isaia și Evangheliile sinoptice. În concluzie, doar următoarele scenarii sunt posibile pentru acceptarea unei influențe a teologiei Robului Domnului în prevestirile Patimilor și învierii:

(a) textele despre Robul Domnului erau interpretate în sens mesianic în iudaismul precreeștin, Iisus a cunoscut și utilizat această interpretare, prevestirile Patimilor și învierii reflectă această teologie;

(b) textele despre Robul Domnului erau interpretate în sens mesianic, Iisus a cunoscut și utilizat această interpretare, dar din prevestirile Patimilor și învierii nu reiese această teologie;

(c) textele despre Robul Domnului erau interpretate în sens mesianic, dar Iisus nu a utilizat această interpretare, nici în prevestiri, nici în restul învățaturii Sale, ci Biserica a introdus această meditație în teologia creștină;

(d) textele despre Robul Domnului erau interpretate în sens mesianic, dar Iisus nu a utilizat această interpretare; în schimb, această teologie este prezentă în prevestirile Patimilor și învierii, ceea ce le transformă în creații ale Bisericii;

(e) textele despre Robul Domnului nu erau interpretate în sens mesianic, Iisus fiind cel care a introdus această interpretare, prevestirile Patimilor și învierii reflectând această teologie;

(f) textele despre Robul Domnului nu erau interpretate în sens mesianic, ci Iisus a introdus această interpretare, dar din prevestirile Patimilor și învierii nu reiese această teologie;

(g) textele despre Robul Domnului nu erau interpretate în sens mesianic, așa încât nici Iisus nu a utilizat această interpretare, nici în prevestiri, nici în restul învățaturii Sale, Biserica fiind cea care a introdus această meditație în teologia creștină;

(h) textele despre Robul Domnului nu erau interpretate în sens mesianic, așa că nici Iisus nu le-a înțeles în acest mod; în schimb, această teologie este prezentă în prevestirile Patimilor și învierii, ceea ce le transformă în creații ale Bisericii.

Această reconstituire ar putea părea exagerată la o primă vedere, introducând scenarii ipotetice care nu au fost susținute de nimeni. Cu toate acestea, luând fiecare element în parte, observăm că și-a găsit susținători în rândul cercetătorilor biblici, ceea ce face aceste combinații logice plauzibile la nivel teoretic; astfel, chiar dacă nu au fost susținute până în prezent, ar putea fi invocate pe viitor în analiza raporturilor dintre prevestirile Patimilor și învierii și textele despre Robul Domnului din Isaia. Implicațiile privind teologia prevestirilor Patimilor și învierii există însă doar dacă vom putea demonstra existența în cadrul lor a unor elemente ale teologiei Robului Domnului. Până în prezent, putem pleca de la o premisă sigură și acceptată de către întreaga lume științifică: imaginea Robului Domnului din Isaia a fost utilizată de către Biserica primară pentru a interpreta semnificația morții (și învierii) lui Iisus, fapt ce reiese din numeroase texte biblice (ex. I Cor 15:3b). De asemenea, ne asumăm faptul că prevestirile Patimilor și învierii, în forma lor evanghelică, reprezintă discursuri reale ale Mântuitorului, fapt demonstrat într-un capitol aparte; astfel se elimină scenariul ultim

(h) din cele enumerate mai sus, care cunoaște o destul de mare susținere. Rămâne de discutat dacă această asociere se bazează pe uzul comun al interpretării mesianice a Robului Domnului, pe învățătura Mântuitorului (în general) sau pe prevestirile Sale (în particular), sau pe simpla încercare a Bisericii da găsi un sens al morții lui Iisus în Scripturile Vechiului Testament.

Ceea ce a fost providențial pentru cercetarea noastră a fost faptul că din punct de vedere teologic ortodox împlinirea Patimilor lui Hristos se realizează numai în momentul învierii. Realitatea complinirii învierii este Miezul profețiilor Vechiului Testament despre suferințele, moartea și învierea Domnului Iisus Hristos, al prezicerilor cristice despre suferințe, moartea și învierea Sa, și mai ales al actului

pătimirii, de la începutul suferinței până la moarte, își găsesc finalitatea în complinirea evenimentului învierii. Suferința însușită ca o nouă experiență a modului de viață cristic acum este unicul mod în care putea fi vestită, prezentă și reală Împărăția lui Dumnezeu în istoria umanității. Patimile hristologice, descrise de Evangheliile sinoptice, își au finalitatea, atât ca misiune mesianică făcută în scopul mântuirii umanității cât și ca sfârșit al prețului plătit de Dumnezeu pentru mântuire, în marele act al învierii. Prin urmare, Dumnezeu a trebuit să se facă om și să moară pe cruce pentru a da satisfacție atât justiției, cât și îndurării divine și pentru a menține în felul acesta ordinea morală a universului. Moartea Lui pe cruce i-a oferit lui Dumnezeu posibilitatea morală de a ierta.” Mijlocul prin care se intră în Împărăția lui Dumnezeu deja prezentă este iertarea sau ispășirea pedepsei primite prin jertfa lui Hristos prin moartea Sa pe cruce. Dar „numai Învierea dă sens Crucii. Învierea lui Iisus definește capacitatea Sa de Împărat veșnic, care întemeiază o Împărăție nemuritoare, care aici este neîmplinită și într-o așteptare escatologică. Împărăția prin consumarea escatologică va fi deplină în veacul viitor. Consumarea escatologică reprezintă pe același Dumnezeu care a acționat în istorie și care va instaura în final Împărăția Sa. Prin urmare, în persoana și misiunea lui Iisus, Împărăția lui Dumnezeu a erupt în istorie, prin împlinirea tuturor speranțelor mesianice profetice; dar acum Ea urmează să vină în consumarea escatologică în viitor, la o dată știută numai de Dumnezeu.

Dacă Împărăție este domnia lui Dumnezeu, atunci fiecare aspect al Împărăției trebuie să provină din caracterul și acțiunea lui Dumnezeu. Prezența Împărăției trebuie înțeleasă din natura activității prezente a lui Dumnezeu și viitorul Împărăției este manifestarea răscumpărătoare a domniei Sale împărătești la sfârșitul veacului. Dumnezeu va împlini speranța escatologică din Împărăția prezentă prin acțiunea finală de instaurare a Împărăției la sfârșitul veacului. Inaugurarea Împărăției prezente pe care a făcut-o Iisus, într-un mod aparte prin patimile Sale, aceasta demonstrează că Dumnezeu este activ în istorie într-un mod răscumpărător față de poporul Lui. „Aceasta nu goleşte aspectul escatologic al Împărăției de conținutul lui, pentru că Dumnezeu care a acționat în istorie în persoana și misiunea lui Iisus, va acționa din nou la sfârșitul veacului pentru a-Și manifesta gloria și puterea mântuitoare. Atât prezentul, cât și viitorul prezintă Împărăția lui Dumnezeu, deoarece atât prezentul, cât și viitorul sunt scena activității răscumpărătoare a lui Dumnezeu.” Împărăția lui Dumnezeu necesită relația omului cu Dumnezeu, de aceea Ea a venit prin misiunea lui Iisus, care prin pătimirea Sa a biruit răul și i-a eliberat pe oameni de sub puterea acestuia. Împărăția

până la urmă va include răscumpărarea definitivă a omului, care va fi și el reînviat la viață veșnică. „Dacă Împărăția lui Dumnezeu este actul răscumpărător divin de căutare a celui pierdut, aducând mântuire celor care au primit-o, dar judecată celor care au respins-o, atunci trebuie să tragem o concluzie finală: Împărăția este în întregime acțiunea lui Dumnezeu și nu lucrarea omului. Este de la sine de înțeles că manifestarea escatologică a Împărăției va fi întru totul acțiunea lui Dumnezeu. Este o „pură minune”. Ea va transcende întreaga experiență umană anterioară și va fi atât de deosebită de evenimentele istorice umane, încât, pentru a o descrie, experții moderni folosesc expresia „dincolo de istorie”. Împărăția prezentă este un dar al mântuirii, un dar al iertării și un dar al dreptății. Patimile Domnului Iisus Hristos, sub forma de împlinire finală, în consumarea escatologică a Împărăției, înseamnă domnia dinamică a lui Dumnezeu care se revelează în istorie prin mântuirea mesianică. Iar în veacul cel vechi al mortalității și al păcatului, Iisus a introdus veacul Împărăției, iar veacul care trebuie să vină, consumarea escatologică aparține încă de viitor. Deci, Împărăția lui Dumnezeu pe care a instituit-o Iisus prin drumul pătimirii în istoria umană, a fost domnia dinamică a lui Dumnezeu, care a invadat în veacul cel rău cu binecuvântările veacului mesianic, care va urma să se manifeste din nou la sfârșitul veacului, cu scopul de a duce această mântuire mesianică la consumare.

Realitatea morții lui Iisus, disperarea ucenicilor, manifestările neașteptate și convingătoare ale prezenței Lui după înviere, faptul că Iisus interpretează Scriptura ca referindu-se la El, convingerea spirituală care i-a convins pe toți când le-a vorbit – toate acestea au fost dovezi convingătoare că prin persoana lui Iisus s-a petrecut ceva nou pe pământ. Domnul sus, prin veacul mesianic, a împărtășit tensiunea profetică dintre istorie și escatologie, adică reprezintă activitatea lui Dumnezeu, în Împărăția din cadrul istoriei, cu misiunea de-a o duce la consumarea escatologică. Scopul ultim al acestei consumări escatologice este de a aduna poporul lui Dumnezeu și să-i ducă pe cei răscumparați prin jertfa lui Hristos la viața veșnică a Împărăției apocaliptice. Dar această Împărăție nu poate fi manifestată numai după moartea învierea și înălțarea lui Hristos.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. Abarbanel, Ibn Ezra, Iudah ben Balaam. Cf. Christopher North, *The Sufferine Servant in Deutero Isaiah*, London 1948.
2. Abernethy, A. T. – M. G. Brett – T. Bulkley – T. Meadowcroft (eds.), *Isaiah and Imperial Context: The Book of Isaiah in the Times of the Empire*, Eugene, OR: Pickwick – Wipf & Stock, 2013.
3. Abrudan, Dumitru; Cornițescu, Emilian, *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
4. Achard, K. Martin, *Israël et les Nations: La perspective missionnaire l'Ancien Testament*, Neuchatel Paris, 1969.
5. Anderson, A. A., *The Book of Psalms, New Century Bible*, I, 1972.
6. Anderson, Bernhard W., *The Living World of the Old Testament*, London, 1964.
7. Basarab, Mircea, *Interpretarea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005
8. Bastin, M., „L'annonce de la passion et les criteres de l'historicite”, *RevSR* 50, 1976.
9. Bautch, R. J. – J. T. Hibbard (eds.), *The Book of Isaiah: Enduring Questions Answered Anew. Essays Honoring Joseph Blenkinsopp and His Contribution to the Study of Isaiah* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2014.
10. Bellinger, W.H., William R. Farmer (eds), *Jesus and the Suffering Servant: Isaiah 53 and the Christian Origins*, Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1998.
11. Benoît, P., „La Septante est-elle inspire” în: P. BENOIT, *Egelese et theologie*, vol. 1, Paris: Editions du Cerf, 1961.
12. Betz, O., „Jesus and Isaiah 53” în: W.H. Bellinger, W.R. Farmer (eds), *Jesus and the Suffering Servant: Isaiah 53 and Christian Origins*, Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1998.
13. Betz, O., „The Servant tradition of Isaiah in the Dead Sea Scrolls” *Journal for Semitics*, 7/1 1995.
14. Beuken, W. A. M., "The Unity of the Book of Isaiah: Another Attempt at Bridging the Gorge Between Its Two Main Parts", in J. C. Exum – H. G. M. Williamson (eds.), *Reading from Right to Left: Essays on the Hebrew Bible in*

Honour of David J. A. Clines, JSOTSup 373; London: T & T Clark International, 2003.

15. Blenkinsopp, J., *Isaiah 40-55. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 2000.
16. Blenkinsopp, J., *Opening the Sealed Book. Interpretations of the Book of isaiah in Late Antiquity*, Grand Rapids: Eerdmans, 2006.
17. Coppens, Joseph, *Le Fils de Vhomme neotestamentaire* (BETHL, 55), Leuven: Peeters, 1981.
18. Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Emilian, „Proorocirea, putere umană sau dar dumnezeiesc?”.
19. Cosma, S. Olimpiu, *Interliniar grec-român – Evanghelia după Matei*, Volumul 1, Editura Agape, Făgăraș, 1998.
20. Coste, J. "Notion grecque et Notion biblique de la Souffrance éducatrice", *RSR* 43, 1956.
21. Creed, J.M., *The Gospel According to St. Luke: The Greek Text with Introduction, Notes, and Indices*, London: Macmillan, 1930.